
Ta sjunul banumile li steklumal mejikoe ja' oy yu'un ep ta chop bats'i k'opetik

Ta sk'ak'alil jun xcha'vinik yuilal febrero ja' sk'ak'alil ta xich' ta muk' bats'i k'opetik oy ta sjunlej banamil xchi'uk laj yich' chapel ti ja' 2019 sjabilal yich'el ta mik' bats'i k'opetik ta sjunlej banamil

Ta sk'ak'alil jun xcha'vinik yuilal febrero ja' sk'ak'alil ta xich' ta muk' bats'i k'opetik oy ta sjunlej banamil xchi'uk laj yich' chapel ti ja' 2019 sjabilal yich'el ta mik' bats'i k'opetik ta sjunlej banamil

Autor
Secretaría de Cultura

Fecha de publicación
21 de febrero de 2019

Categoría
Comunicado

Ta yosilal mejico oy ep ta tos bats'i k'opetik, yu'un li'e oy vaxakib xchanvinik bats'i k'opetik, taje ta xak' ta ilel ti ja' jteklumntik ti bu oy epal bats'i k'opetik ta sjunlej banamil.

Jech k'ucha'al la jyal j-atolajeletik yu'un INEGI 2015, ta mejicoe oy la 25 millon jch'iel k'opojeletik ti buch'u bats'i jnaklumetike. Pe ja' no'ox 7.4 millon ta yosilal ti mejicoe ta xk'opojik ta bats'i k'op, toj jutuk no'ox ti buch'u xk'opojik ta bats'i k'op ta stekelal rixianoetik oy ta steklumal mexiko.

Ta jteklumaltik mejico ta xkich'tik ta muk' sk'ak'alil jun xcha'vinik febrero skotol k'u yepal bats'i k'opetik oy ta sjunul banumil. Skoj ti jech chapbil yu'un muk'ta jtsoblej yu'un muk'ta jteklumetik sventainojik chanubtasel, bijilal abtel xchi'uk talel kuxlejaliletik.

Yech no'o tok , ti muk'ta tsoblej yu'un muk'ta jteklumetike (ONU) laj yal ti jabil 2019 ja' sjabilal sventa yich'el ta muk' skotol k'u yepal bats'i k'opetik oy ta sjunul banumile, sventa ta xil li jnaklumetike ti oy tsots sk'oplal li bats'i k'ope, sventa ta xich' ta muk' ti sbats'i k'ope ti ja' sk'ulejal stuk ta xch'ieb sk'opojebe, yu'un ta xak' ta chikintael ya'iel ti ep xa ta xchaman ti bats'i k'opetike.

Ti muk'ta tsoblej yu'un muk'ta jteklumetike, yaloj ti oyuk kich'eltik ta muk' ta skoj yu'un ti jna'tik chijk'opoj ta bats'i k'ope yu'un la te oy jk'ulejtik, xu' la xijk'opojutik ta jbats'i k'optik bu'uk no'ox ta jkuxlejtik jech tsakal ta mantalil vun, ti bats'i k'ope ma'uk no'ox sventa chijk'opoj, yu'un la te oy sjunul sna'benal jtaleltik, k'usi nopemutik ta pasel, k'uxi kuxulutik talel ta sjol ta yo'on stalelal jkuxlejaltik.

Ak'o mi toj tsots sk'oplal ti jbats'i k'optike, k'untikan ta xchaman xa talel k'u yepal ep ta chop oy ti bats'i k'ope. Ta sjabila 2016, 40 por ciento yu'un vuk mil oy ti bats'i k'op ta sjunul banumile jutiuk xa mu ichamik, jech laj yal ti muk'ta tsoblej yu'un muk'ta jteklumetike ONU.

Ta mejicoe, ti muk'ta jtsoblej yu'un jtunel vu'etike, laj yalik sk'oplalik ta komon ti ta sjabilal 2019 ja' sjabilal yu'un bats'i k'opetik, sventa oyuk smelolinel mu xchaman xa talel ti bats'i k'opetike, ti oyuk sk'elel xcha'biel sventa kuxuluk, spasel abtelaletik ta ora no'ox sventa xcha'kuxiel sp'olesel ta sjunlej slumal mejico.

Ta lavie, ta skotol bats'i k'opetik oy ta yosilal mejicoe mas ta yo'lolil ta xchaman xa talel skoj ti mu'yuk bu ich'bil lek ta muk'e, xchi'uk ch'abal bu chich' tanibel li stsatsal sk'oplale; jech no'ox tok, ja' xa no'ox ta xich' tunensel ta yutil na li jbats'i k'optike.

Li muk'ta snailal yich'oj ta muk' talelal kuxlejaliletik ta mejicoe, Alejandra Frausto, laj yak' ye ti ta x-abtej ta stojolal yu'un ti bats'i k'opetike: "Mu'yuk xa bu ta ch'ay ta xtub junuk bats'i k'op, mu'yuk bu ta xch'ay ta yo'onton sbats'i k'op jch'iel k'opojel" xk'ot ta pasel jech k'ucha'al xal ta mantalil svunal yu'un yich'el ta muk' bats'i k'opetik yu'un bats'i jnaklumetik.

Jech k'ucha'al la jyal j-atolajeletik yu'un INEGI, ti k'u yepal oy ta skotol buch'u xk'opojik ta bats'i k'op ta mejicoe oy la 7.4 millon, 51.3 por ciento ja'ik antsetik xchi'uk 48.7 por ciento ja'ik viniketik. Ch-ech' to jutuk ta 6 millon xk'opojik cha'tos, ta bats'i k'op xchi'uk ta kaxlan k'op, xchi'uk 810 mil ja' no'ox ta xk'opojik ta jtos no'ox bats'i k'op.

Ta Oaxaca, Yucatán, Chiapas, Quintana Roo, Guerrero, Hidalgo, Campeche, Puebla, San Luis Potosí xchi'uk Veracruz ja'ik jteklumetik smakoj to ep ta chop bats'i k'opetik, jech ta xal ya'yejal snailal yu'un bats'i k'opetik ta sjunul mejico (INALI).

Ta stekel bats'i k'opetik oy ta yosilal mejico ja' oy ep jk'opojeletik yu'un náhuatl oy jun millón 725 mil jk'opojeletik, ta patil xtal 859 mil jk'opojetik yu'un maya, bats'il k'op tseltal oy 556 mil, mixteco oy 517 mil, bats'i

k'op tsotsil oy 487 mil jk'opojeletik, zapoteco oy 479 mil, otomí oy 307 mil xchi'uk li totonaco, chol xchi'uk mazateco x-ech' to ta lajuneb xcha'vinik jk'opojeletik.

Li bats'i k'opetik ta xljajik xae ja'ik li ku'ahl xchi'uk kiliwa te oyik ta slumal Baja California, awakateko ta Campeche, mocho' ta Chiapas, ayapaneco ta Tabasco, ixil nebajeño xchi'uk kaqchikel ta Quintana Roo, zapoteco ta Mixtepec, ixcateco xchi'uk zapoteco ta San Felipe Tejalápam ta Oaxaca.

Li j-al nichimal k'op totonaco Jun Tiburcio laj yal ma'uk no'ox sk'an sk'elel xcha'biel li bats'i k'ope, sk'an la ta "k'uxubintik xchi'uk ta jpatbetik yo'onton li bats'i k'opetik oy ta sp'ejel li banumile".

Ta jun xcha'vinik yuilal febrero ja' sk'ak'alil yich'el ta muk' bats'i k'opetik oy ta sp'ejel banamil; chamem xa li bats'i k'op Latíne, mu'yuk buch'u la yich' ta muk', ja' jech oy to'ox ep ta chop bats'i k'opetik ta yosilal mejico, lavie ja' xa no'ox oy vaxakib xchanvinik kuxajtik.

Ta lavie, jech laj yal, "oy jteklumetik bu ja' xa no'ox oy jtob o lajuneb yoxvinik jk'opojeletik ta bats'i k'op. ¿k'u yu'un taje?

Ta xch'ay xa batel ta jk'obtik sk'ulejal ti mejicoe". Ma'uk no'ox ta sk'an ta jchantik sts'ibael, yavtael, tanibel sk'oplal, xchanel li jbats'i k'optike, sk'an ta jts'untik oyuk yich'el ta muk' li bats'i k'op ta yo'onton li ololetike, ti ja' sk'ulejal ti banumile.

Ti sk'ak'alil yu'un yich'el ta muk' li bats'i k'opetike, laj yich' chapel ya'yejal skoj yu'un oyuk sa'bel lek smelolal xchi'uk yabtelanel k'usitik xu' ta pasel ta stojolal yu'un skotol li bats'i k'opetik oy ta banumile, sk'an chich' p'olesel li epal k'opetike xchi'uk epal talel kuxlejaletike, jech no'ox tok sk'an chich' pasel abtel ta komon xchi'uk xk'otuk ta pasel ti k'usitik tsakal xa ta svunale.

Li sjabilal yu'un yich'el ta muk' bats'i k'opetik ta sjunlej banamile, ta x-abtej sventa xak' ta ojtikinel ti tsots sk'oplal li bats'i k'ope sventa xmuk'ib o talel ti xkuxlejal li bats'i jnaklumetike xchi'uk ta xich' pasel abteletik sventa oyuk sjam smelol yich'el ta muk' li bats'i k'ope ti oy epik ti ta xchamik xa talele.

Jech k'ucha'al ta xal li nichimal k'ope *Li te'e*, yu'un guerrerense Hubert Matiúwàà: "Li jbats'i k'optike tey ta xvok' tal o ta ni' vo'etik, tey ta sjok'an sba ta yanal, tey ta spatlebin sba ta yok te'etik ja' to mi la sk'atbuj sba ta te'e, jech laj yal li jyayae".

Ta sjabilal yu'un yich'el ta muk' bats'i k'opetik ta sjunlej banamil, li Muk'ta Snailal sventa yich'el ta muk' Talel kuxlejaletik ta yosilal mejico, INALI xchi'uk Snailal yu'un ep ta chop Talel Kuxlejalil, bats'i jnaklumetik xchi'uk jkaxlanetik, jech k'ucha'al Snailal yu'un Bats'i jnaklumeik ta Mejico INPI, komon ta x-abtejik ta stojolal sk'elel,

xcha'biel, smuk'ubtasel xchi'uk sp'olesel abtelaletik svenat li bats'i k'opetik oy ta yosilal mejico.

Mu'yuk bats'i k'opetik ch'abaluk steklumal

AGB

Traductor: Eduardo Gómez Gómez

Lengua: Tsotsil

**2019 AÑO INTERNACIONAL
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS**

Contesta nuestra encuesta de satisfacción.

